

Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки
Бібліотека

Історична Волинь в творчості Тараса Шевченка

Бібліографічний дайджест

Луцьк-2014

Незабутній образ великого Кобзаря, як і його творчість, глибоко шанують на Волині і Поліссі. Тарас Шевченко у своїх творах залишив спогади про цю благодатну землю.

Кобзар достатньо добре орієнтувався в тогочасній літературі з історії України, знав про ті події, які відбувалися у волинському краї. Про Волинь мав змогу довідатися з розповідей своїх друзів – Пантелеймона Куліша та Миколи Костомарова, які деякий час працювали на Волині й чимало подорожували цим краєм.

До «.. прекрасної і милої Волині» особисто доторкнувся душею, коли перебував у науковій подорожі за завданням Археографічної комісії. Тарасу Шевченку було створено сприятливі умови для дослідницької діяльності. Він дістав можливість познайомитися з тими українськими землями, про які чув, які фігурували в його творах, але з якими він не був безпосередньо знайомий.

Подорож Шевченка на Волинь мала для нього величезне значення. Вона збагатила поета новими фактами і враженнями, підказала нові сюжети і дала новий матеріал для творів.

«Прекрасная Волинь», «милая Волинь», «Волинь свята», «благословенний край» – такими, сповненими сердечної теплоти, епітетами зігріта художня мова Т. Шевченка в творах, де згадується Волинь.

Величною вставала Волинь в уяві поета протягом його десятирічного заслання. Адже колишня Волинська губернія була останньою українською землею, яку відвідав Шевченко-археолог незадовго до свого арешту.

Враження від подорожей по Волині вилились у роздуми поета про минуле і сучасне цієї землі, про колишні славні традиції визвольної боротьби і тяжке горе закріпачених панством волинських селян.

Бібліографічний дайджест «Історична Волинь в творчості Тараса Шевченка» частково інформує про книги, брошури, статті з продовжуваних, періодичних та неперіодичних видань про поетичні і прозові твори Кобзаря, в яких він згадує волинський край.

Використані фрагменти документів супроводжуються бібліографічними посиланнями та доповнені бібліографічними описами рекомендованої літератури.

Бібліографічний дайджест розрахований на широке коло читачів, шанувальників генія українського народу Тараса Григоровича Шевченка.

Шевченко багато думав про Волинь, з'ясовував сам для себе історичну роль цього краю в історії всієї України. Історико-фольклорний та географічний матеріал Волині надав творчій уяві Шевченка для написання ряду творів: поезію «Ой чого ти почорніло, зеленее поле?», однойменну поему і повість «Варнак», поеми «Гайдамаки» та «Відьма», повість «Прогулка с удовольствием и не без морали».

Коліївщина є складовою історії регіональної частини Волині. Головні сили конфедератів – спілки польської шляхти – були саме на історичній Волині. Рух гайдамаків, рух за визволення України з-під польсько-шляхетського ярма був тісно пов'язаний з Волинню. Конфедерати стали на захист своїх привілеїв, і не лише в Польщі, а й в Україні розбрелись вони, як писав Великий Кобзар у поемі «Гайдамаки»:

*Розбрелись конфедерати
По Польщі, Волині,
По Литві, по Молдаванах,
І по Україні....*

Поема Тараса Шевченка «Гайдамаки» є національною епопеєю, в якій знайшлося місце історичній Волині, історичним особам, які пов'язані з нашим краєм:

*Горить Корсунь, горить Канів,
Чигирин, Черкаси,
Чорним шляхом запалило,
І кров розлилася
Аж у Волинь. По Поліссі
Гонта бенкетує....*

Шевченко Т. Гайдамаки / Т. Шевченко. – К. : Дніпро, 1988. – 100 с.

Дзюба І. Шевченкові «Гайдамаки»: з відстані часу / І. Дзюба // Сучасність. – 2004. – № 6. – С. 67–92.

Марченко І. Коліївщина в поемі «Гайдамаки» // Історичне минуле українського народу в творчості Т. Г. Шевченка / М. І. Марченко. – К., 1957. – С. 80–118.

У поемі-містерії «Великий льох» Тарас Шевченко намагається осмислити буття України в контексті її козацької історії. В цьому творі знаходимо слова про рідну Волинь, зокрема про містечко Берестечко, вложені в уста сліпого кобзаря:

*Я співаю. І про Ясси,
І про Жовті Води,
І містечко Берестечко...*

Шевченко Т. Великий льох // Три літа / Т. Шевченко. – Переяслав-Хмельниць., 2004. – С. 175–198.

Барабаш Ю. Національна історія в містеріальному освітленні [у поемі «Великий льох»] / Ю. Барабаш // Мандрівець. – 2005. – № 1. – С. 6–18.

Хаперська М. Символи поеми «Великий льох» / М. Хаперська // Укр. мова та д-ра. – 2007. – Берез. (Чис. 9). – Я. 14–15.

У поемі «Відьма» Тарас Шевченко виокремлює назву нашої землі «Волинь» від інших регіонів України, надаючи їй тим самим підкресленої уваги до нашого історичного краю:

*Із-за Дністра пішли цигане
І на Волинь, і на Україну,*

Розповідь про жінку-покритку, яка довгий час бродила з циганами і навчилася в них лікувати травами, Кобзар міг почути саме на Волині. Географія мандрів героїні твору подібна до того шляху, яким їхав Шевченко під час своєї подільсько-волинської подорожі.

Шевченко Т. Г. Відьма // Повне зібрання творів : в 12-ти т. / Т. Шевченко. – К., 2001. – Т. 1 : Поезія. – С. 378–396.

Тарас Шевченко добре знав минуле Волині, її особливу роль в історії України. Поема «Варнак» має однозначно волинську прив'язку. В ній Кобзар розповідає, що на чужині він зустрів старого діда-варнака, який виявився земляком поета, бо походив з Волині. Про вікову святість нашої землі наголошує Тарас Шевченко устами варнака:

*... Старий
Згадав свою Волинь святую
І волю-долю молодую...*

Тут же устами Варнака згадує волинські річки, назви яких йому були добре відомі:

*.... Води чимало у Стир
із Ікви утекло...*

Шевченко Т. Варнак : поема // Кобзар / Т. Шевченко. – К., 1997. – С. 270–275.

Перебуваючи в науковій подорожі по Правобережній Україні, Тарас Шевченко відвідав Берестечко. Поле Берестецької битви та козацькі могили справили на Шевченка таке сильне враження, що через два роки після цього, вже будучи на засланні в далекому Кос-Аралі, у найтяжчі хвилини своїх роздумувань, вилив свої найсумніші переживання у ліричному вірші:

*Ой чого ти почорніло,
Зеленеє поле?
–Почорніло я од крові
За вольную волю
Круг містечка Берестечка
На чотири милі
Мене славні запорожці своїм трупом
вкрили.*

Шевченко Т. «Ой чого ти почорніло...» // Поезії : у 2-х т. / Т. Шевченко. – К., 1988. – Т. 2. – С. 90.

Дубина М. На землі Волинській // Шевченко і Західна Україна / М. Дубина. – К., 1969. – С. 9–36.

Ошуркевич О. Голос-монолог Берестецького поля : Події Берестецької битви 1651 р. в основі вірша «Ой чого ти почорніло...» / О. Ошуркевич // Берегиня. – 2004. – Чис. 2. – С. 3–7.

Перебуваючи на Волині, Шевченко звернув увагу на велику кількість руїн замків та палаців і протиставив їх величезній кількості курганів (могил), розглядаючи ті й ті як свідків різної історичної долі окремих частин однієї й тієї ж землі – України. Величним резюме подорожі і багаторічних дум поета про Волинь звучить уривок з останньої його повісті:

«На полях Волини и Подолии вы часто любуетесь живописными развалинами древних массивных замков и палат, некогда великоленных, как, например, в Остроге или Корце.... Могила, как курган, на Волини и Подолии – большая редкость. По берегах же Днепра, в губерниях Киевской, Полтавской, вы не пройдете версты поля, неукрашенного высокой могилой, а иногда и десятком могил; и не увидите ни одной развалины на пространстве трех губерний... Что же говорят пытливому потомку эти частые темные могилы на берегах Днестра? Они говорят о рабстве и свободе. Бедные, малосильные Волинь и Подолия!»

Шевченко Т. Прогулка с удовольствием и не без морали // Повісті / Т. Шевченко. – К. 1978. – С. 241–384.

Біловус Г. Лінгвошевченкознавчі студії: до вивчення фразеології в повістевій спадщині Кобзаря / Г. Біловус // Ритми сучасної філології : зб. наук. ст. / упоряд. Ф. С. Боцевич. – Л., 2007. – С. 244–252.

Почуте, побачене і пережите під час подорожі по Волині вилилося і в повісті російською мовою «Варнак». Тут Шевченко щедро використав народні пісні, перекази та легенди зі свого зошита.

«Расскажи мне, друже мой, что-нибудь о нашей прекрасной Волини и Подолии», –

звертається герой повісті «Варнак» до оповідача. У повісті знаходимо багато волинських топонімів. Розповідаючи про повстанські дії «варнака», Шевченко вказує на місця збору і схованок месників: лісові льохи і печери. Чимало місць повісті «Варнак» свідчать про добру обізнаність автора з матеріальною культурою Волині.

Шевченко Т. Варнак // Твори : в 3 т. / Т. Шевченко. – К., 1963. – Т. 2. – С. 115–146.

Сваричевський А. «Розкажи мені, друже мій, що-небудь про нашу прекрасну Волинь і Подолію» // На прекрасній Подолії / А. Сваричевський. – Хмельниц., 2001. – С. 15–17.

Тарас Шевченко своєю творчістю збагатив волинезнавчу скарбницю. У своїх творах показав не лише велику любов до волинської землі, а й глибокі знання з її минулого, передав нам у спадок ту свою велику любов до неї як найбільший духовний скарб своєї душі.

Список рекомендованої літератури

1. Галайчук Я. Т. Г. Шевченко і Волинь : (окремий відбиток з Шевченківського збірника) / Я. Галайчук ; М-во освіти УРСР, Житомир. держ. пед. ін-т ім. Івана Франка. - Житомир : [б. в.], 1961. - 111-122 с. - (Наукові записи. Серія літературознавча ; т. 14).

83.3(4УКР)5-8

Г 15

2. Григоренко О. Сторінки волинської шевченкіани за матеріалами «шевченківського словника» / О. Григоренко // Минуле і сучасне Волині : Олександр Цинкаловський і край : матеріали ІХ наук. іст.-краєзн. міжнар. конф., 20-23 січ. 1998 р. / [Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки [та ін.] ; відп. ред. Г. В. Бондаренко]. - Луцьк, 1998. - С. 209–210.

63.3(4УКР-4ВОЛ)я431

М 62

3. Дубина М. Шевченко і Західна Україна / М. Дубина. - К. : Вид-во Київ. Ун-ту, 1969. - 155 с.

83.3(4УКР)

Д 79

4. Костюк В. Г. Тарас Шевченко і Волинь : матеріали на допомогу краєзнавцям, вчителям, всім тим, хто шанує багатющу історію України / В. Г. Костюк ; Рівнен. краєзн. музей. - Рівне : [б. в.], 1992. - 12 с.

83.3(4УКР)5-8

К 72

5. Кралюк П. Волинь та Поділля в житті й творчості Тараса Шевченка / П. Кралюк // Волинь / голов. ред. А. Якубюк. - Луцьк, 2008. - Чис. 9. - С. 79–146.

95(4УКР-4ВОЛ)

В 67

6. Кралюк П. М. Волинь та Поділля у житті Тараса Шевченка : монографія / П. М. Кралюк. - Луцьк : Твердиня, 2007. - 108 с.

83.3(4УКР)-8

К 77

7. Кралюк П. М. Волинь у житті та творчості Тараса Шевченка : монографія / П. М. Кралюк. - Луцьк : Твердиня, 2006. - 80 с.

83.3(4УКР)5-8

К 77

8. Крамар Е. Про подорож Шевченка по Волині / Е. Крамар // Рад. літературознавство. - 1975. - № 3. - С. 83–87.

9. Мельничук М. Тарас Шевченко і Волинь / М. Мельничук // Гроно. - 2010. - 9 берез. - С. 1–2.

10. Монастирецький Л. Творчість Шевченка в контексті літературного життя Волині / Л. Монастирецький // Тарас Шевченко і народна культура : зб. пр. міжнар. (35-ї) наук. шевченківської конф. : 20-22 квіт. 2004 р. / Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України [та ін.]. - Черкаси, 2004. - Кн. 2. - С. 317–323.

83.3(4УКР)-8

Ш 38

11. Новак С. Де на Волині насправді побував Тарас Шевченко? / С. Новак // Вісник і К. – 2008. – 6 берез.

12. Павлик Н. Волинь і Полісся в контексті побутових та психологічних аспектів творчості Т. Г. Шевченка / Н. Павлик // Минуле і сучасне Волині й Полісся: роде наш красний : матеріали третьої Волин. обл. наук.-етногр. конф., 14-15 черв. 2007 р., м. Луцьк ; зб. наук. пр. / Упр. культури і туризму Волин. облдержадмін. [та ін.]. - Луцьк, 2007. - Вип. 24. - С. 263-266. - Бібліогр.: 6 назв.

63.521(4=УКР-4ВОЛ)

М 62

13. Поліщук Я. О. Художнє осмислення вражень Подільсько-Волинської подорожі у творчості Т. Г. Шевченка / Я. О. Поліщук // Т. Г. Шевченко і Поділля : тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. 175-річчю від дня народж. Т. Г. Шевченка / Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-т ім. В. П. Затонського, Хмельниц. обл. ін-т удоскон. вчителів ; [редкол.: Кукурудзяк М. Г. [та ін.]. - Кам'янець-Поділ., 1989. – Ч. 2. – С. 11–13.

83.3(4УКР)5-8

Ш 37

14. Рожко В. Дороги Тараса Шевченка на Волині / В. Рожко // Волинь. – 1999. – 28 серп.

15. Рожко В. Наукова подорож Тараса Шевченка на Волині / В. Рожко // Визвольний шлях. – 2000. – № 3. – С. 12–20.

16. Рожко В. Є. Тарас Шевченко і Волинь / В. Є. Рожко. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2012. – 182 с.

83.3(4УКР)5-8

Р 63

17. Сірак І. Т. Шевченко і Волинь / І. Сірак // Волинь у житті і творчості письменників : зб. наук. пр. / [авт.-упоряд. Н. Г. Стащенко]. – Вид. 2-е, допов. і переробл. - Луцьк : Твердиня, 2007. – С. 39–47.

83.3(4УКР-4ВОЛ)

В 70

18. Фененко М. В. «Варнак» – волинська повість // Топоніміка України в творчості Тараса Шевченка / М. В. Фененко. – К., 1965. – С. 91–93.

83.3(4УКР)5-8

Ф 4

19. Шевчук С. Наша дума, наша пісня на Волинських шляхах Тараса / С. Шевчук. – Рівне : Держ. ред.-вид. підприємство, 1996. – 50 с.

83.3(4УКР)5

Ш 37

20. Шовкопляс Г. М. На Поділлі і Волині // За покликом серця / Г. М. Шовкопляс, І. Г. Шовкопляс. – К., 1990. – С. 108–122.

83.3(4УКР)

Ш 78

21. Щур О. Т. Подорож Т. Шевченка на Поділля і Волинь / О. Т. Щур // Т. Г. Шевченко і Поділля : тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. 175-річчю від дня народж. Т. Г. Шевченка / [редкол.: Кукурудзяк М. Г. [та ін.]. - Кам'янець-Поділ., 1989. – Ч. 1. – С. 28–30.

83.3(4УКР)5-8

22. Якель Р. Історична підказка Шевченкові : Подільсько-Волинська подорож Шевченка / Р. Якель // Дзеркало тижня. – 2009. – Берез. (№ 8). – С. 14.

Історична Волинь в творчості Тараса Шевченка [Електронний ресурс] : бібліогр. дайджест / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. - Луцьк, 2014. - Бібліогр.: 22 назви.

Бібліографічний дайджест частково інформує про книги, брошури, статті з продовжуваних, періодичних та неперіодичних видань про поетичні і прозові твори Кобзаря, в яких він згадує волинський край.

Використані фрагменти документів супроводжуються бібліографічними посиланнями та доповнені бібліографічними описами рекомендованої літератури.

Бібліографічний дайджест розрахований на широке коло читачів,

ББК 83.3(4УКР)5-8я1